

Mehmed Murad Nakşibendî ve Nakşî Gözüyle Yazılmış Tek, Tam Mesnevî Şerhi*

Hatice Özdil**

Öz

19. yüzyıl mutasavvıflarından Mehmed Murad Nakşibendî, yaşadığı dönemde İstanbul'daki en önemli Mesnevihân'dır. Osmanlıda Nakşîlik ve Mevlevîlik arasındaki yakınlaşmaya büyük ölçüde katkı sağlamış bir şahsiyettir. Kendi zamanında, hem devlet adamları yanında hem de şeyh ve dervişler arasında saygın bir yere sahiptir. Sultan Abdulmecid'in katılımlıyla bir Dârü'l-Mesnevî kurmuş, burada birçok ünlü Mesnevihân'a icâzet vermiştir. Aynı zamanda Murad Molla Tekkesi'nin şeyhi, Murad Molla Kütüphanesi'nin baş hafız-ı kütübüdür.

Müderresliğinin yanı sıra, birçok telif eseri bulunan Mehmed Murad Nakşibendî'nin başyapıtı Hülâsatü's-Şürûh ismiyle Mesnevî'nin tamamına yazdığı şerhtir. Türk edebiyatında Mesnevî'nin tamamına sadece yedi kişi tarafından şerh yazılmıştır. Şârihlerden sadece Mehmed Murad, Nakşî'dir. 6 cilt, 1420 varaklık bu kapsamlı eser, Mesnevî'nin bir Nakşî mutasavvıf gözüyle yorumu açısından diğer Mesnevî şerhleri arasında ayrıcalıklı bir yere sahiptir.

Mehmed Murad Nakşibendî'nin, eserinin satır aralarında Nakşîlik ve Mevlevîliğe ait birçok unsuru karşılaştırdığı görülmektedir. Özellikle Mevlevîlikteki semâ âyinleri ile ilgili çarpıcı eleştiri ve yorumlarda bulunmuştur.

Anahtar Kelimeler

Mehmed Murad Nakşibendî, Murad Molla, Mesnevî, Şerh, Dârü'l-Mesnevî, Nakşîlik, Mevlevîlik, Hülâsatü's-Şürûh

* Geliş Tarihi: 30 Ocak 2016 – Kabul Tarihi: 08 Kasım 2016

Bu makaleyi şu şekilde kaynak gösterebilirsiniz:

Metin içi: (Özdil 2018: Sayfa No)

Kaynakça: Özdil, Hatice. (2018). Mehmed Murad Nakşibendî ve Nakşî Gözüyle Yazılmış Tek, Tam Mesnevî Şerhi. *bilig, Türk Dünyası Sosyal Bilimler Dergisi* Sayı 85: 129-145.

Bu çalışma 22-24 Mayıs 2013 tarihlerinde Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi'nde düzenlenen II. Uluslararası Mesnevî Sempozyumu'nda sunulan bildirinin genişletilmiş halidir. "Tasavvuf Edebiyatı Terminolojisi Açısından Mehmed Murad Nakşibendî'nin Şerhleri" adlı doktora tezinden üretilmiştir.

** Dr. Öğr. Üyesi, Bitlis Eren Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Bitlis/Türkiye

hozdil@beu.edu.tr

Giriş

19. yüzyılda İstanbul'daki mümtaz zatlardan biri olan Mehmed Murad Nakşibendî, gerek telif ettiği eserleri gerekse yetiştirdiği öğrencileri bakımından dikkat çekmektedir.

Mehmed Murad Nakşibendî, Fatih Çarşamba'da bulunan Murad Molla Tekkesi'nde Nakşibendî tarikatı şeyhi olarak müritlerine dersler vermiştir. Ayrıca tekke civarında, kendi girişimleri ve padişahın da desteği ile bir Dârü'l-Mesnevî kurmuştur. Dârü'l-Mesnevîler özellikle Mevlevî olmayanlara Mesnevî'yi ve tasavvufu öğretmek için açılan halka açık eğitim kurumlarıdır (Küçük 2003: 357). Mehmed Murad Nakşibendî, burada Mevlana'nın Mesnevî'sini öğrencilerine okutmuş, başta Ahmed Cevdet Paşa gibi önemli devlet adamlarına Mesnevîhânlık icazeti vermiştir. Nakşî şeyhi olarak verdiği Mesnevî dersleri, Nakşibendîlik ile Mevlevîliğin yakınlaşmasında önemli rol oynamıştır. Mehmed Murad Nakşibendî, Mesnevî dersleri sırasında öğrencilerine anlatıklarını kaleme almış ve altı ciltlik bir Mesnevî şerhi ortaya çıkmıştır.

Mesnevî okutan şeyhlerin hepsinin Mevlevî olmadığı tarihî vesikalardan anlaşılmaktadır. Mesnevî'yi şerh eden tasavvuf erbabı arasında da diğer tarikata mensup olanlar oldukça fazladır (Gölpınarlı 1953: 406-408). Türk edebiyatında Mesnevî'nin bir kısmına veya tamamına çok sayıda şerh yazılmıştır. Bunlardan Şem'i, Ankaravî, Şifâî, Mehmed Murad Nakşibendî, Ahmed Avni Konuk, Tahirü'l-Mevlevî ve Abdalbaki Gölpınarlı'nın kaleme aldıkları eserler, Mesnevî'nin tamamına yazılan şerhlerdir. İsmi geçen müelliflerden Mehmed Murad Nakşibendî dışındakiler Mevlevî tarikatına mensuptur (Güleç 2008: 157). Mehmed Murad Nakşibendî'ye ait *Hülâsatü's-Şürûh* adlı eser, Nakşî bir mutasavvıfın Mesnevî'nin tamamına yazdığı tek, tam Mesnevî şerhidir. Bu yönüyle diğerlerinden farklı bir içeriğe de sahiptir. Bir Nakşî şeyhi olarak bazı Mevlevî âdetlerine karşı çıkmış, bazı beyitleri diğer şârihlerden farklı bir bakış açısı ile yorumlamıştır. Nakşibendîlik ile Mevlevîliği karşılaştırmış, özellikle zikir konusunda farklı yaklaşımlarda bulunmuş, Mevlevîlik tarikatındaki mevcut durumu cesaretle eleştirmiştir.

Makalede, Mehmed Murad Nakşibendî'nin hayatına değinildikten sonra, asıl konumuz olan *Hülâsatü's-Şürûh* adlı eseri tanıtmaya ve diğer Mevlevî şârihlerden farklı olarak bir Nakşî şeyhinin, şerhinde dile getirdiği Mevlevîlik ile ilgili bazı mühim noktalara temas edilmeye çalışılacaktır.

Mehmed Murad Nakşibendî

Mehmed Murad Nakşibendî'nin ismi ile ilgili çok çeşitli hatalar yapılmıştır. En çok Murad-ı Buhârî ve Kazasker Murad Molla ile karıştırıldığı görül-

mektedir (Özdil 2013a: 1011). Ahmed Cevdet Paşa, Mehmed Murad Nakşibendî'yi "Murad Molla Şeyhi" ismiyle tanıtmıştır (Fatma Aliye 1994: 42, Ahmed Cevdet 1991: 15-16, Ahmed Lütfi 1999: 1267). Postnişini olduğu Murad Molla Tekkesi sebebiyle "Murad Molla" diye anılmaya başlanmıştır. Aslında "Murad Molla" lakabı tekkeyi inşa ettiren ve kendisinden yaklaşık yüz yıl önce yaşamış olan Kazasker Mehmed Murad'a aittir (Tanman 1994: 516). Mehmed Murad Nakşibendî, Murad Molla Kütüphanesi'nin baş hafız-ı kütübüdür (Özdil 2014: 631).

Mehmed Murad Nakşibendî, *Hülâsatü's-Şürûh* adlı eserinin mukaddimesinde kendisini "Es-Seyyidü'l-Hâcc Hâfız Muhammed Murâdu'n-Nakşibendî İbnü's-Şeyhi'l-Hacc Abdü'l-Halimi'n-Nakşibendî" (*Hülâsatü's-Şürûh*-I: 1b) şeklinde künyelendirmektedir.

23 Muharrem 1203 / 23 Ekim 1788'de İstanbul, Fatih Çarşamba semtinde doğan Mehmed Murad Nakşibendî, babası Abdulhalim Efendi'nin vefatının ardından Murad Molla Tekkesi'ne postnişin olmuştur. Pek çok önemli hocadan ilmî, dinî, edebî dersler alarak kendini yetiştirmiş, ömrünü tekkesinde ilim öğretmekle geçirmiştir. Sultan Ahmed Camii'nde Cuma vâzlığı de yapmış olan Mehmed Murad Nakşibendî, merasimlerde emsalsiz duahânlığıyla bilinmektedir. Cömertliği ve hayırseverliğiyle tanınan Mehmed Murad, bir Dârü'l-Mesnevî yaptırmış, orada talebelerine Mesnevî okutmuştur (Özdil 2013b: 1297). 26 Eylül 1848'de vefat etmiş, kabri Dârü'l-Mesnevî'nin bahçesindedir. On esere imza atan Mehmed Murad Nakşibendî'nin Mesnevî'ye, Pend-nâme'ye, Şevket-i Buhârî ve Sâib-i Tebrizî'nin şiirlerine yazdığı şerhler büyük önem taşımaktadır.

Resim 1. Mehmed Murad Nakşibendî'nin Dârü'l-Mesnevî Avlusundaki Türbesi

İstanbul'un âlim ve ediplerinin yanı sıra taşradan, hatta uzak ülkelerden tahsil ve istifade için Murad Molla Tekkesine gelenler olmuş Mehmed Murad Nakşibendî'nin namı ve şöhreti bütün cihana yayılmıştır (Fatma Aliye 1994: 41). Murad Molla Tekkesinin en önemli müdavimlerinden biri Ahmed Cevdet Paşa'dır. Ahmed Cevdet Paşa, kendi zamanında Murad Molla Tekkesi'nin ve Mehmed Murad Nakşibendî'den aldığı Mesnevîhânlık icazetinin büyük itibarı olduğunu şu sözlerle ifade eder: "Murad Molla Dergâhına tereddütüm münasebetiyle kangı tekyeye varsam ri'ayet bulurdum. Ale'l-husus Mesnevîhân olduğum cihetle Mevlevî dergâhlarında muhterem olurdum." (Ahmed Cevdet 1994: 17).

Hülâsatü'ş-Şürûh

Hülâsatü'ş-Şürûh, Mehmed Murad Nakşibendî'nin, Mevlanâ'nın Mesnevî'sinin tamamına yazdığı altı ciltlik eseridir. Mehmed Murad, Mesnevî'nin yedinci cildini kabul etmemektedir. Bu hem Mehmed Murad'ın Mesnevî'nin sadece altı cildine şerh yazmasından hem de talebesi olan Ahmed Cevdet Paşa'nın ondan aldığı icazetle ilgili açıklamalarından anlaşılmaktadır: "Bizim aldığımız icâzet şeş-cihet-i ma'nevî olan defâtir-i sitte-i Mesnevî'ye münhasır idi. Zira Şeyh Murad Efendi, cild-i sâbi'i münkir idi. Hüsam Efendi ise 'Mesnevî yedi cildir diyenleri, altı cildir diyene kadar dövmelidir.' der idi." (Ahmed Cevdet 1991: 230).

Mehmed Murad Nakşibendî, *Hülâsatü'ş-Şürûh*'un dibâcesinde, esere verdiği isimden, telif tarihi ve telif sebebinden şöyle bahseder:

Haddimiz ve liyâkatimiz olmayarak hân-kâhımızda dâyimâ neşr-i ilm ile meşgul olur idik. Binâberin elhamdü'lillâhi te'alâ üç defa Ma'nevî-yi Şerîf hatmi mukadder oldu ve ahyânen hâtır-ı fâtıra hutûr eder idi ki muhtasarca bir şerh yazayım. Bazı telâmîzimiz dahi bu esnâda tâlib olmakla efkâr-ı dîrîneyi kuvveden fi'ile çıkarmak murâd olunup hicret-i nebeviyyenin bin iki yüz elli beşinci senesi Receb-i şerîfinin on yedinci çehârşenbe günü işbu şerh-i şerîf yazılmağa ibtidâ olundu, bi-'avni'llâhi te'alâ ve ismine Hülâsatü'ş-Şürûh tesmiye olundu. (*Hülâsatü'ş-Şürûh*-I: 1b)

Mehmed Murad Nakşibendî, "Mesnevî-i Şerif'i bazı tâlibine tedsir tarîkiyle nakl u beyan" ettiğini ve "kabiliyetli ve zeki hayli kimselerle" (*Hülâsatü'ş-Şürûh*-III, 1b) Mesnevî dersleri yaptığını kaydetmektedir. Ayrıca eserinde, uzun zamandır Mesnevî'ye hizmet ettiğini "bazı yârânın iltimasıyla"

(*Hülâsatü’ş-Şürûh*-II: 1b) teberrüken bir şerh yazmayı münasip gördüğünden bahsetmektedir (*Hülâsatü’ş-Şürûh*-V: 1b).

Mehmed Murad Nakşibendî, “Şerh vadisinde ebyât-ı şerîfesini dahi hâsılı ma’nâ ile iktifâ ederek lisân-ı Türkî’ye tercüme ederdim.” diyerek şerhe nasıl başladığını ve şerh metodunu ortaya koymaktadır (*Hülâsatü’ş-Şürûh*-VI: 1b).

Eserin, müellif nüshası bulunamamıştır. Ancak müellifin, eseri görüp kontrol ettiği ve düzeltmeler yaptığı sahh kayıtlarından anlaşılmaktadır. Birinci ve beşinci ciltlerin sonunda iki farklı müstensih ismi bulunmaktadır. İlk cildin sonundaki istinsah kaydında yer alan “Asrın en büyük âlimi Şeyh Mehmed Murad’ın Mesnevî şerhinin birinci cildi, Kıvrımlı Abdu’l-cemîl oğlu Hasan’ın elinden tamamlandı. Allah ikisini, her iki dünyada da bağışlasın.” (*Hülâsatü’ş-Şürûh*-I: 213b) ifadelerinden anlaşıldığı gibi müstensih Kıvrımlı Abdulcemil oğlu Hasan’dır. Beşinci cildin sonunda ise Ömer bin Feyzullah ismi yer almaktadır.

Eserin İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi’nde ve Süleymaniye Yazma Eser Kütüphanesi’nde olmak üzere iki nüshası tespit edilmiştir. İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi’ndeki nüsha TY 6309-6310-6311-6312-6313-6314 kayıt numaralarıyla, Süleymaniye Yazma Eser Kütüphanesi’ndeki nüsha ise Mehmed Arif-Mehmed Murad Koleksiyonu’nda 35, 89, 112, 113, 240, 259; Dârü’l-Mesnevî Koleksiyonu’nda 208 kayıt numaralarıyla mevcuttur.

İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi’nde bulunan altı ciltten; 1.cilt:213, 2.cilt:202, 3.cilt:257, 4.cilt:250, 5.cilt:311, 6.cilt:187 varak olup; her varak 29’ar satırdan meydana gelmektedir. Yazı çeşidi taliktir.

Eser, kırmızı meşin ciltli olup, bazı ciltler ebrulu kâğıt kap içindedir. Kırmızı deri, mıkplelidir ve mıklebi süslenmiştir. Cildi zencirekli ve kâğıdı âharlıdır. Sayfaların kenarları çift kırmızı cetvelle çevrilidir. Farsça beyitlerin üzeri kırmızı renkle çizilmiştir, Farsça başlıklar kırmızı renkle yazılmıştır.

İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi’nde bulunan 1. cilt nüshasının kırmızı deri cildinde altın yaldızlı hilal şeklinde bir süsleme ve hilalin içinde ‘Kütübhâne-i Hümayûn Cenâb-ı Mülûkâne’ yazısı yer almaktadır. Hilalin üstünde II. Abdülhamid’in tuğrası ve mührü bulunmaktadır. Eserin II. Abdülhamid’in şahsî kütüphanesine ait olduğu görülmektedir. Birinci ve beşinci varakları tezhiplenmiştir.

Resim 2. *Hülâsatü’ş-Şürûh-I, İstanbul Üniv. Ktp., TY 6309 Nolu Nüshanın Dış Kapağı*

Müellif tarafından dokuz ayda tamamlanan ilk cildin şerhi, yaklaşık üç buçuk ayda müstensih tarafından yazılmıştır. Müellif, ilk cildin yazımına, 17 Recep 1255 / 25 Eylül 1839 Çarşamba günü başlamış, 25 Rabiyyü'l-âhir 1256 / 26 Haziran 1840 tarihinde tamamlamıştır. Müstensih kaydında ise 12 Şaban 1256 / 9 Ekim 1840 tarihi yer almaktadır (*Hülâsatü’ş-Şürûh-I*: 1b, 213b).

Mesnevî'nin 2. cildinin şerhine 26 Rabiyyü'l-âhir 1256 / 27 Haziran 1840 Cuma günü başladığını belirten Mehmed Murad Nakşibendî, 25 Safer 1257 / 18 Nisan 1841'de öğle ezaniyle şerhi bitirdiğini kaydetmektedir (*Hülâsatü’ş-Şürûh-II*: 203a). İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi'ndeki ikinci cilt nüshasının dış kabı ilk ciltle aynı özelliklerdedir. İlk varak tezhipte süslenmiştir.

Mehmed Murad Nakşibendî, Mesnevî'nin 3. cildinin şerhine 1257 senesinin Rabiyyü'l-evvel ayında (Nisan 1841) bir Cuma günü başladığını belirtmektedir. Eserin sonunda 5 Muharrem 1258 / 16 Şubat 1842'de ikinci namazı sonrası yazımı bitirdiğini ifade etmektedir (*Hülâsatü’ş-Şürûh-III*: 1b, 257a). İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi'nde 3. cilt nüshasının dış kabı kırmızı meşin ciltli olup, yoğun bir şekilde altın kabartmalarla süsli'dür. İlk varak da tezhiplenmiştir.

Mehmed Murad Nakşibendî, *Hülâsatü’ş-Şürûh*'un 4. cildine, 12 Muharrem 1258 / 23 Şubat 1842'de başlamış, Zilhicce 1258 / Ocak 1843'de tamamlamıştır (*Hülâsatü’ş-Şürûh-IV*: 1b, 251a). Mehmed Murad'ın aktardığına göre: “1258 senesi Zilhicce'nin dokuzuncu yevmi'l-selâsenin gecesı ki yevm-i arefenin gecesidir; cild-i rabi'in şerhi tamam oldu ve ferdası yevm-i

arefede işbu cild-i hamsin şerhine şürû' ve ibtidâ olundu." 5. cilt, 18 Rabi-yü'l-âhir 1261 / 26 Nisan 1845 Cuma gecesi saat ikide tamamlanmıştır (*Hülâsatü's-Şürûh-V*: 1b, 311a).

Resim 3. *Hülâsatü's-Şürûh-V, İstanbul Üniv. Ktp., TY 6314, vr.1b-2a*

Mesnevî şerhinin son cildine 20 Rabi-yü'l-âhir 1261 / 28 Nisan 1845 Pazar günü başlayan şârih, eserini ne zaman bitirdiği konusunda bir tarih vermemiştir (*Hülâsatü's-Şürûh-VI*: 1b, 314a).

Mehmed Murad Nakşibendî, Mesnevî'yi kısa ve öz bir şekilde şerh etmiştir. *Hülâsatü's-Şürûh*, incelendiğinde şârihin şerh metodu şöyle tarif edilebilir:

Mesnevî'nin Farsça beyitlerinden açıklanmaya gerek duyulmayanların sadece Türkçe karşılıkları verilerek yetinilmiştir. Bazı beyitlerde ise Farsça dil hususiyetleri gösterilmiş, adeta okuyanlara Farsça öğretmek amaçlanmıştır. Şârih, bazı örnek Farsça kelimelerin üzerinde, zaman çekimlerini göstererek, okuyucuya Farsça dilbilgisi kurallarını öğretmektedir. Mehmed Murad Nakşibendî, bir kelimenin veya bir ifadenin lafız, anlam ve kullanım doğruluğunu kanıtlamak amacıyla nazım ve nesir örnekleri vermektedir. Kelimelerin açıklanmasında ayet, hadis, şiiir ve lûgatlerden yararlanılmıştır. Şârihin en çok yararlandığı Farsça lûgat, şerhini de yazdığı Tuhfe-i Şâhidî'dir. Mehmed Murad Nakşibendî, şerhinde bazı kelimeleri okuyucuya açıklamak için ayırtmaya girmektedir. Kelimelerin anlamı ve etimolojisi hakkında okuyucuya aydınlatıcı bilgiler verirken kullandığı kaynak isimlerini de sıralamaktadır.

Şârih, yazım benzerliğinden dolayı kelimelerin farklı okunma ihtimallerine ve vezin ve kâfiye zaruretiyle seslerdeki uzama ve kısalmayı da göz önünde bulundurmak gerektiğine örneklerle temas etmiştir. Arapça kelimelerin bâb ve harekelerinde görülen, vezne uyma çabasından kaynaklanan farklı ihtimaller şârih tarafından dile getirilmektedir. Mehmed Murad Nakşibendî'nin şair kimliği burada devreye girmiştir.

Şârih, beyitlerde geçen bazı Farsça kelimeleri açıklarken kimi zaman da onların Arapça karşılıklarını vererek dilbilgisi kurallarını hatırlatmaktadır. Aynı şekilde bazı Arapça kelimelerin de Farsça ve Türkçe karşılıklarını göstererek okuyucunun kelime hazinesini zenginleştirmeyi hedef almıştır.

Şârih, anlatımını kuvvetlendirmek ve okuyucunun daha kolay ikna olabilmesi için ayet ve hadislerden, tasavvufî, felsefî kaynaklardan alıntılar yapmıştır. Açıklanmaya muhtaç gördüğü beyitleri genellikle ayet ve hadisler ışığında şerh etmiştir. Diğer Mesnevî şârihlerine göre Mehmed Murad Nakşibendî'nin, hadislere daha fazla başvurduğu söylenebilir. Öyle ki bazen sahih hadisler yanında zayıf ve uydurma hadis denilebilecek rivayetlerden de yararlanmıştı.

Mehmed Murad Nakşibendî, şerhinde başta Hz. Muhammed'in hayatı olmak üzere diğer büyük peygamberlerin kıssalarına ve İslam tarihine büyük yer ayırmıştır. Birçok evliyanın menkıbelerinden de bahsetmiştir. Bir Nakşibendî şeyhi olarak, Mesnevî şerhinde kendi tarikatına uygun açıklamalar yapmaktan da kendini alamamıştır.

Kaynağı belli veya belli olmayan muhtelif şüirlerden örnekler vermiştir. Bu şüirlerin bazen şairini zikretmiş, bazen hangi eserde olduğunu yazmış, bazen de sadece şiiiri vermekle yetinmiştir. Bu alıntı şüirler karşımıza Türkçe, Arapça ve Farsça olarak çıkmaktadır.

Mehmed Murad Nakşibendî, beyitleri şerh ederken örnekleri çoğaltmak ve şerhini genişletmek amacıyla birçok farklı edebî, tasavvufî, dinî eserden alıntılar yapmıştır. Anlattıklarını ispat ederek okuyucuyu etkilemek ve bazen de ders vermek için veya o kitaba işaret etmek amacıyla şerhine dâhil ettiği alıntılar vardır.

Mehmed Murad Nakşibendî'nin şerhleri yazıldıkları dönemin sosyal yaşamı, gelenek ve görenekleri, mekânları, inanışları, deyim ve atasözleri, dil özellikleri konusunda zengin birer kaynaktır. Şârih, beyitlerin daha kolay

şekilde anlaşılmasını sağlamak için toplumsal belleğin zengin kaynağından da yararlanmıştı. Bazen kendi anılarına bazen de tanıdığı kişilerin anılarına yer vermiştir.

Mesnevî'nin bütün Türkçe şerhleri arasında karşılaştırmalı bir çalışma ihtiyacı görülmektedir. Şerhlerin tamamı olmasa da, bütün Türkçe şerhlerdeki ilk 18 beyti sunarak okuyucuya karşılaştırma imkânı veren yayınlanmış bir çalışma mevcuttur (Demirel 2009: 127-525).

Mehmed Murad Nakşibendî, bir Nakşî şeyhi olarak, şerhinde tasavvuf, tarikat, şeyh, mürit konularını çokça işlemiştir. Şârih, Mesnevî'nin daha ilk beytini şerh ederken mürşit - mürit ilişkisinin önemine şöyle değinmiştir: “Tâlib-i ‘ilm üstâdını dinleyerek üstâd olduğu gibi mürid dahi mürşidini dileyerek şeyh-i kâmil olur.” (*Hülâsatü’ş-Şürûh-I: 5b*). “Mürîd olacak kimesne; kâmil ve mükemmel şeyhlere mürid olmak lâzımdır. Yoksa müzevvir şeyhlere mürid olursa; zâhiren ve bâtinen onu harâb ederler.” (*Hülâsatü’ş-Şürûh-I: 134b*).

Nakşî tarikatının da diğer tarikatlar gibi olmazsa olmazı, müridin bir şeyhe tam teslim olmasıdır. Bu fikirler aynı zamanda Mesnevî'nin beyitleri ile de örtüşmektedir.

Bu vâdi-i aşka delilsiz gitme, belki bir mürşid-i kâmil delâletiyle git. Zîrâ ‘Şeyhi olmayanın şeyhi şeytandır.’ buyurulmuştur. Ve böyle sâlik oldukda cümle mâsivâdan el çekip Hazret-i İbrahim aleyhisselâm gibi ‘Ben, dâim ve sâbit olmayanları sevmem’ diyesin.” (*Hülâsatü’ş-Şürûh-I: 37b*). “Hâneyi, virân ve alt üst eder. Ba’de bir saatte evvelkinden ziyâde ma’mûr eyler. Üstâd dülgerin hâli budur. Böyle olunca, ‘niçin hâneyi yıktın!’ denmez. Mürşid-i kâmil dahi müridin bedenini yıkar, lîkin ba’de yapar. Bu cihetten müride, teslîm lâzım gelir. (*Hülâsatü’ş-Şürûh-I: 207b*)

Mehmed Murad Nakşibendî'nin Nakşîlik ve Mevlevîlik Hakkındaki Düşünceleri

Nakşibendî tarikatına bağlı bir tekkenin şeyhi olan Mehmed Murad Nakşibendî, kurduğu Dârü'l-Mesnevî ve okuttuğu Mesnevî dersleri ile Mevlevîliğe yakın durmuştur. Kendi zamanında çok ünlü bir Mesnevîhân olan Mehmed Murad, 19. yüzyıl Nakşî-Mevlevî yakınlaşmasında önemli bir rol oynamıştır. Mehmed Murad Nakşibendî, telif ettiği eserlerde sık sık Nakşîlik ve Mevlevîlik hakkındaki görüşlerini bildirmiştir.

Mehmed Murad Nakşibendî, şerh yazdığı Mesnevî'yi “Magz-ı Kur'an, Hülâsa-i Furkân” (*Hülâsatü's-Şürûh*-VI: 1b) diye nitelemiştir. Mesnevî'yi inkâr etmenin Kur'an'ı inkâr etmek olduğunu, Mesnevî'ye düşmanlık edenin de cehennemde başı aşağı asılı kalacağını ifade etmiştir (*Hülâsatü's-Şürûh*-IV: 6a). Mesnevî ile ilgili bu yüceltmelerle beraber Mehmed Murad Nakşibendî'nin *Hülâsatü's-Şürûh* adlı Mesnevî şerhinde, Nakşîlik ve Mevlevîlikle ilgili çarpıcı ifadelere ve eleştirilere de rastlanmaktadır.

Mehmed Murad Nakşibendî, Mevlânâ'nın bir beytinde Nakşîliğin kurucusu Bahaeddin Nakşibend daha dünyaya gelmeden, Hâcegân tarikatına Nakşibendiye isminin verileceğini işaret ettiğini düşünmektedir. Ayrıca Mevlânâ'nın bunları, Nakşibendî ricâlini övmek amacıyla söylediğini ekler. Hatta başka Mesnevî şârihlerinin bu konuya hiç temas etmediğini, ancak kendisinin onlardan farklı düşündüğünü kaydeder:

O kimyâ-sâz ve minâ-girân olan zâtlar feleğin boşluğunun içinde yâni havada nakş u sûret bağlayıcılarıdır. Ve dahi benim için ve senin için iş düzücülerdir. Havaya nakş yapmak emr-i müşkil olmakla güç işleri görmeğe kâdirdir demekden ibâretidir. Bu beytde Tarîk-i Hâcegân'ın adının Nakş-bend olacağına ve zamân-ı âtîde Şâh-ı Nakşibend kuddise sırruhunun geleceğine telmih ve işâret vardır dense ba'îd olmaz. Eğerci Şârih-i Mevlevî kuddise sırruhu buna işârete tasaddî etmemişlerdir, velâkin böyle olduğunu kalbim ihsâs eder ve yine Nakşibendiye ricâlini senâ dahi murâd-ı şerîfleridir. Allahu a'lemu bî-murâdih. (*Hülâsatü's-Şürûh*-IV: 196a)

Mehmed Murad Nakşibendî, gizli zikir ve sesli zikir münasebetiyle Mevlevîlik ve Nakşibendîlik hakkında yorumlar yapmıştır. Dârü'l-Mesnevî'nin açılış merâsiminde hatm-i hâcegân yaptırmıştır. Arkasından sesli zikir ile kelime-i tevhid ve ism-i Celâl okutmuştur. (*Vekâyinâme*: 2a-4b). Yani Mehmed Murad Nakşibendî, hem sesli hem de gizli zikri kabul etmektedir. Mehmed Murad Nakşibendî eserinde, Nakşîlerin zikir anlayışına şu şekilde değinmektedir:

Önceden tasavvufun önde gelenleri hem dilleriyle açıktan, hem de kalpleriyle gizli zikir çekmişlerdir. Ancak daha sonra Bahaeddin Nakşibend'in ruhanîyetlerinden istifade ederek icazet aldıklarında açıktan zikir çekmeyi bırakıp gizli zikir çekmeyi uygun görmüşlerdir. Bazıları, gösterişten koruduğu için gizli zikir çekmenin, açıktan zikir çekmekten daha faziletli olduğunu düşünmüşlerdir. Bu yüzden, Bahaeddin Nak-

şibend'den önce gelen tasavvuf büyüklerine 'alâniyye-gûyân' (açıktan söyleyen) demişlerdir. Hatta Hâce Ali Râmetenî'ye neye dayanarak açıktan zikir çektiğini sorduklarında, delil olarak Hz. Peygamber buyurdu: 'Ölüm olduğunu göre herkesi *Lâ ilâhe illallâh* demeye teşvik et. Çünkü dervişe her nefes sonudur.' hadisini göstermiştir. Bazılarına göre de açıktan zikir çekmek, gâfilleri teşvik edip uyuyanları uyandırmak ve şeytani kovmak bakımından daha faziletlidir. Topluluk halindeyken de yapılabildiği için zikir yapılırken bir yandan da dinlenilmiş olur. (*Mâ Hazar*: 14a-14b)

Mehmed Murad Nakşibendî'ye göre açıktan zikir çekilmesinde herhangi bir şüphe ve ihtilaf yoktur. Ancak asıl şüphe ve ihtilaf hangisinin daha faziletli olduğu noktasındadır. Mehmed Murad Nakşibendî, kendi zamanında bazı art niyetli ve tutucu insanların açıktan zikir çekmeyi ve toplanmayı reddettiğini ifade etmektedir. Onların sözlerine kulak vermemek gerektiğini söyleyen şârih "Onların bir kısmı Ebu Cehil gibi inadından, bir kısmı da cahilliğinden sesli zikri inkâr eder" diye eklemektedir (*Mâ Hazar*: 14a-14b). Açıktan zikir çekmenin faziletlerini beyan eden çok sayıda hadis olduğunu ifade ettikten sonra bu hadislerle örnekler göstermektedir: "Allah'ı zikreden bir kavim buldukları zaman...", "Allah'ı çok zikrediniz, tâ ki size deli desinler." "Hatta bu hadisin şerhi Câmîü's-Sagîr şerhi olan Münâvî'de şöyle anlatılmıştır: 'Hadisle meşgul olanlar bir fetva verdiler: 'Sufilerin sesli zikir yapmasında herhangi bir mahzur yoktur.'" (*Mâ Hazar*: 14a-14b).

Bu delillerle açıktan zikri inkâr edenler art niyetli âlimlerle, Hz. Muhammed'in sünnetini arpalık ve geçim kaynağı gören '*kim fazlasını verirse satarım.*' diyen insanlardır. Bu insanlar açıktan zikir çekmenin ihtilâfı ve yanlışlıklarıyla ilgili hüküm vereceklerine ve zikir ehlini suçlayacaklarına, 'Bismillâh' diyerek, helal ve ta'yib vadisinde gece gündüz rüşvet ve harama bulaşmış kazançlarını temizlesinler. 'Nedir bizim bu halimiz?' diyerek kendilerine çeki düzen versinler.

Açıktan zikir gibi bu da iyi bilinsin ki, gizli zikir çekmeyi Hz. Peygamber, Hicret gecesi Hira Dağı'ndaki mağarada Hz. Ebubekir'e telkin etmiştir. Kötü niyetli kâfirler bu esnada bu mağaranın etrafında dolaşıp Hz. Muhammed'i arıyorlardı. Bu sırada Hz. Peygamber 'Korkma, Allah bizimledir' dese de Hz. Ebûbekir bir beşer olarak korktu ve üzüldü. Bu yüzden Hz. Peygamber, ona gizli zikir çekmeyi ve kalbine yönelmeyi telkin etti. Bunun üzerine Hz. Ebûbekir kendinden geçti ve manevi âlemlere yükseldi. Çok sonraları Hz. Ebûbekir bu hadiseyi Hz.

Selmân-ı Fârisî hazretlerine naklettiler. O da Muhammed b. Ebûbekir'e nakletti. Bugün bu silsileye Tarikat-i Nakşibendiyye denmektedir. Diğer tarikatların silsilesi ise Hz. Ali'ye uzanır. (*Mâ Hazar*: 14a-14b)

Mehmed Murad Nakşibendî, Mesnevî'de bir beyitte geçen “nefesi tutarak zikir suyuna dalmak” ifadelerini zikir-i hafîye delil göstererek aslında Mevlevîlerin de hafî zikir yapmaları gerektiğini savunmaktadır. Mevlânâ'nın kendisi bunu söylediği halde Mevlevîlerin buna uymamalarını garip karşılamaktadır. Mehmed Murad Nakşibendî, iddiasını güçlendirmek için Mevlânâ'nın Hz. Ebubekir'in on ikinci kuşaktan torunu olmasını ve kendi oğlunu terbiye için cehrî değil de hafî zikir yapan Molla İlâhî'ye göndermesini delil olarak göstermektedir. Mehmed Murad Nakşibendî, Mevlânâ'nın sesli zikir yaptığına dair eski bir kitapta bilgi veya itibar edilecek birinden bir söz mevcut olmadığını belirtir. Beşiktaş Mevlevîhânesi Şeyhi Yusuf Efendi'nin, Mevlevîlerin mukabele gününe “şaklabanlık günü” âyinlerine de “şaklabanlık” dediğini ifade etmektedir. Öyle ki Mevlevîler, Yusuf Efendi'nin, semâ âyinlerinde postun önünden geçerken rükû, kalkarken ise secde hareketlerini yapmamasını eleştirmişlerdir. Mehmed Murad Nakşibendî burada Yusuf Efendi'ye hak vermektedir. “Allah onlara akıl versin” dediği bu Mevlevîlerin, âyin yapacağınız diye tarikatı oyuncak ettiklerini söylemektedir:

Mesnevî 4. cilt, 437. beyit: Eski düşünce ve vesveselerden kurtulmak için zikir ve sabır suyunda nefesini tut (Karaismailoğlu 2011: 458).

Ey sâlik âb-ı zikirden habs-i nefes eyle ve sabr ile hattâ fikirden ve köhne kalbindeki vesveselerden rehâ bulasın. Bu beyitte habs-i nefes ile zikrullah etmeye emr buyururlar. Ve habs-i nefes ile zikir dahi hafî olur. Ve zikir-i cehrîde habs-i nefes mümkün olmaz ve habs-i nefes ile zikrullah gönülden efkârî ve havâtır-ı şeytâniyyeyi izâle edeceğini mısra-i sâni ile beyân buyururlar.

Ma'lûm ola ki bu beyitte habs-i nefes ile zikir ism-i Celâl'e ve kelime-i tevhîde şâmilirdir. Velîkin meşâyih-ı Nakşibendiyye habs-i nefesi kelime-i tevhîde tahsîs etmişlerdir. Ve ism-i Celâl ile habs-i nefes dahi gâhice ederler. Velîkin def'-i havâtıra kelime-i tevhîd ile habs-i nefes elyâktır. Zirâ lâilaha ile havâtır ki kişiye ilâh gibi olmuştur mündefî olur. İlâllah ile maksûd-ı hakîkî sâbit olur. Binâberîn kelime-i tevhîd ile habs-i nefes ensebdir.

Ve işbu beyt-i şeriften gün gibi âşikâre vâzılı oldu ki: Hazret-i Mevlânâ kuddise sırruhu hazretlerinin tarikat-ı aliyyeleri tarik-i hafîdir ve tarik-i cehrî değildir. Zirâ sâliklerini bu vech ile terbiye buyurmuşlar

ve kendileri dahi bu vech ile zikrullâh etmişler. Bu müddeâmıza dahi kendilerinin Sıddık-ı Ekber radiyallahu anh hazretlerinin cedd-i emcedleri olması ve kendilerinin dahi Hazret-i Sıddık-ı Ekber'in on ikinci oğlu olduğu delâlet eder. Ve evlâdından Âbid Çelebi kuddise sırruhu hazretlerine rüyasında 'Şeyh Abdullah-ı İllâhi kuddise sırruhuya git ve ondan ahz-ı tarikat eyle' diye emir buyurmaları ve Abdullah-ı İllâhi'ye dahi 'Abid Çelebi'yi sana gönderdim, terbiye edesin ve himmetini bezl edesin' diye emir buyurmaları dahi bu da'vâya şâhid-i âdildir. Zîrâ o zamân tarîk-i cehrîye ricâlından nice büyük zâtlar var idi, onlara emretmeyip Abdullah-ı İllâhi'ye gitmeye emîr, kendi tarikati olduğuna delâlet eder.

Zamânemizde meşâyıh-ı Mevleviyye şeklinde olanlar, 'tarîk-i Mevleviyye'nin zikri ism-i Celâl'dir ve bizim tarîkimizde lâilâheillallah yoktur.' diye hezeyân ve türrehâtlarının butlânı şu beyt-i şerîften ezher-i mineş-şemsdir. Zîrâ habs-i nefes kelime-i tevhid ile olur kemâ beyyineh.

İşte kutbu'l-evliyâ Hazreti Mevlânâ kuddise sırruhunun tarikatu ve erkânı budur ki emîr buyurdular. Aklım ermez ve bilmem ve anlamam, her tekyede eyyâm-ı mahsûsada icrâ' ettikleri âyîn neden için? Hazret-i Mevlânâ kuddise sırruh mensûbdur ve kendileri bu âyîni aceb icrâ' ettikleri ve dervîşleri ile cem' olup böyle ettikleri var mıdır? Kütüb-i mu'teberede görmedik ve bir sözüne i'timâd olunur zâtdan işitmedik.

Hattâ karîb-i asırda Beşiktaş Mevlevihânesi'nde şeyh olan Şeyh Yûsuf Efendi hazretleri ki -Mesnevî-i Şerîf'e Nehcü'l-Kavim nâmında Arabî'l-ibâre şerh yazmış idi. Ve fûnûn-ı şettâda mâhir bir zât-ı şerîf idi. Ve elli sene o makamda post nişîn olmuş idi, kendileri Trablusî olmakla- mukâbele gününe 'yevmü'ş-şaklabân' ve icrâ' olunan âyîne 'şaklabânlık' ta'bîr ederler imiş. Egerçi ben ağzından işitmedim velâkin bazı mukâbelesinde bulunduğumuz olur idi. Ve kendinin hâli böyle dediğine şehâdet eder idi. Ezcümle kalkar iken cümle ile beraber secde eder gibi yere yatıp elini urmaz idi. Ve postun önünden geçerek iken rükû' ederek geçmez idi. Belki âdetâ yürür gibi geçer idi. Ve bunun emsâli çok şeyler mukâbele esnâsında kendinden sudûr eder idi.

Hattâ Mevlevîler kendini sevmeyip: 'Hâlâ sühtedir, elli yıldır post-ı Mevlânâda oturur dervîş olamadı' diye zebân-dırâzlıktan ve ta'ndan hâli olmazlar idi. Çünkü indlerinde Mevlevîlik bu ettiği işlerdir. O zât-ı şerîf de bunları kabul görmeyince dervîşliğini ve Mevlevîliğini

nefeyederler idi. Eğer bu ahvâli merhum, bir kütüb-i mu'teberde görmüş olaydı elbette kabûl eder idi. İşte böyle tarikat-i Mevleviyyeyi ki habs-i nefesle zikrullâh ve terbiye ve tasfiye-i kalbten ibârettir. Onu zâyî' ettirler ve böyle mel'abeyi tarîk-i Mevleviyye i'tikâd eylediler. Allah onlara akıl versin. (*Hülâsatü's-Şürûh-IV: 31a-32a*)

Mehmed Murad Nakşibendî, zikir yapılırken dikkat edilecek hususlara değinmiş ve Mevlevihanelerde semâ âyininin herkese açık olarak yapılmasını eleştirmiştir. İlgili bölüm, sadeleştirilerek verilmiştir:

Saygı olmadan zikir yapmak biattir, İslam dışıdır. Çünkü Allah'ın zikrine ve isimlerine karşı saygılı olmak üzerimize farzdır. Allah'ın zikrinin bir şartı da hürmettir: Mesela zikir esnasında abdestli olmak; ıtır ve buhur gibi şeyler yakmak; zikir mekânını temizlemek; zikredenin elbisesini ve kalbini kirlerden temizlemek; yalnızken kıbleye yönelmek ve zikir esnasında diğer zikir erbabını seyretmemek gibi. Ayrıca mutasavvıfların önde gelenleri zikir meclisine ehli olmayana sokmazlardı. Hâlbuki şimdilerde semâ meclislerinin kapıları açıktır ve ehil olmayanlar için de özel bölmeler hazırlanmıştır, Mevlevihanelerde ve Halvetî tekkelerinde olduğu gibi. Bundan daha garibi ise bu insanların ziyaretçi sayısı arttığı zaman sevinmeleridir. Hatta bazı şeyhler çok sayıda insanın, özellikle de layık olmayanların, tekkelerine gelmesiyle övünürler, tekkelerine ziyaretçi gelmeyenler ise onları kıskanırlar. *Nerede eskiler ve nerede yeniler! (Mâ Hazar: 4b)*

Sonuç ve Değerlendirme

Mehmed Murad, hem bir Mesnevîhân hem de bir Nakşî şeyhi olarak Dârü'l-Mesnevîsinde okuttuğu Mesnevî'nin tamamına bir şerh yazmıştır. Günümüze kadar, *Hülâsatü's-Şürûh* adlı bu şerhin adına bakılarak muhtasar olduğu düşünülmüş ve pek incelenmeye değer bulunmamıştır. 19. yüzyılda Mevlevî-Nakşî yakınlaşmasından sürekli bahsedilirken, bu ilişkiyi gözler önüne sermek için, Nakşî gözüyle yazılan bu tek, tam Mesnevî şerhinin tetkik edilmesi son derece önem taşımaktadır.

Hülâsatü's-Şürûh, incelendiğinde görülmektedir ki, Mehmed Murad Nakşibendî Mesnevî'ye son derece saygı duymakta, onu "Kur'an'ın özü" olarak nitelendirmektedir. Bununla beraber Mevlevîlerin birçok âdetini eleştirmektedir. Özellikle semâ âyinlerinin herkese açık olmasını garip karşılamış, Mevlevîlerin de Nakşîler gibi hafî yani gizli zikir yapmaları gerektiğini savunmuştur. Buna delil olarak da yine Mevlânâ'nın Mesnevî'deki bir beytini göstermektedir. Bunlara ek olarak Beşiktaş Mevlevihânesi Şeyhi Yusuf Efen-

di'nin benzer yaklaşımlarını da ortaya koymuş, iddialarını güçlendirmiştir. Bu orijinal yaklaşımlara daha önce başka şerhlerde rastlanmamıştır.

Cesareti ve açık sözlülüğüyle tanınan Mehmed Murad Nakşibendî, eserinde hiç kimseden çekinmeden bütün samimiyetiyle tasavvufî hayat görüşünü ortaya koymuştur. *Hülâsatü's-Şürûh*, başta yazıldığı 19. yüzyıldaki dinî-tasavvufî hayatı anlamak için her yönden incelenmesi gereken bir eserdir.

Kaynaklar

- Ahmed Cevdet Paşa (1991). *Tezâkir (Tetimme, 40)*. Haz. Cavid Baysun. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.
- Ahmed Lûtfî Efendi (1999). *Vak'ânüvis Ahmed Lûtfî Efendi Tarihi VI-VII-VIII*. Haz. Yücel Demirel. İstanbul: YKY.
- Demirel, Şener (2009). *Dinle Neyden – Mesnevî'nin İlk 18 Beytinin Türkçe Şerhleri*. Elazığ: Manas Yay.
- Fatma Aliye Hanım (1994). *Ahmet Cevdet Paşa ve Zamani*. Haz. Metin Hasırcı. İstanbul: Pınar Yay.
- Gölpınarlı, Abdülbaki (1953). *Mevlana'dan Sonra Mevlevîlik*. İstanbul.
- Güleç, İsmail (2008). *Türk Edebiyatında Mesnevî Tercüme ve Şerhleri*. İstanbul: Pan Yay.
- Karaismailoğlu, Adnan (2011). *Mesnevî-Mevlânâ-Tam Metin*. Ankara: Akçağ Yay.
- Küçük, Sezai (2003). *Mevlevîliğin Son Yüzyılı*. İstanbul: Simurg Yay.
- Mehmed Murad Nakşibendî. *Hülâsatü's-Şürûh-I*. İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Ktp. No. TY 6309.
- _____, *Hülâsatü's-Şürûh-II*. İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Ktp. No. TY 6310.
- _____, *Hülâsatü's-Şürûh-III*. İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Ktp. No. TY 6311.
- _____, *Hülâsatü's-Şürûh-IV*. İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Ktp. No. TY 6312.
- _____, *Hülâsatü's-Şürûh-V*. İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Ktp. No. TY 6313.
- _____, *Hülâsatü's-Şürûh-VI*. İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Ktp. No. TY 6314.
- _____, *Mâ Hazar*. Süleymaniye Yazma Eser Ktp. Mehmed Arif Koleksiyonu. No.260.
- _____, *Vekâyiname*. Millet Ktp. Ali Emiri Koleksiyonu. No.103.
- Özdil, Hatice (2013a). “Başka İsimlerle Karıştırılan Bir Mesnevî Şârihi: Mehmed Murad Nakşibendî”. *Turkish Studies Dergisi* 8/12: 1009-1016.
- _____, (2013b). “İstanbul'da Yapılan Son Dârü'l-Mesnevî”. *Turkish Studies Dergisi* 8/13: 1293-1302.
- _____, (2014). “19. Yüzyıl İstanbulunun İlim Merkezlerinden Murad Molla Tekkesi ve Kütüphanesi”. *Osmanlı İstanbulu II*. Ed. Feridun M. Emecen vd. İstanbul: İstanbul 29 Mayıs Üniversitesi Yay. 609-636.
- Tanman, Baha (1994). “Murad Molla Tekkesi ve Kütüphanesi”. *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi*. C. V. Kültür Bakanlığı-Tarih Vakfı Yay. 516-517.

Only and Completed Masnavi Commentary Written in Nakshi Point of View and Mehmed Murad Nakşibendî*

Hatice Özdil**

Abstract

Mehmed Murad Nakşibendî is the most powerful Masnavihan in 19th century. In their own time, he had a respectable place among the dignitaries and dervishes. Mehmed Murad is a figure who significantly contributed to the rapprochement between Nakshi and Mawlawi in his time. The Daral-Masnavi (Masnavi Reading House) was established thanks to the support of Sultan Abdülmecid. In this house, many famous Masnavi hangot hot Masnevihan's diploma. Mehmed Murad wrote numerous copyrighted works. His masterpiece is the Hülâsatü'ş-Şürûh named, six volumes and 1420 sheets Masnavi commentary. This comprehensive work, through the eyes of the Nakşî sufi interpretation of the terms of Masnavi has a distinguished place among the other Masnavi commentaries. However, there is not a serious study on Hülâsatü'ş-Şürûh. This work is not known by scholars. The written complete commentary of Masnavi in Turkish is only seven. These seven commentators are Mawlawi, but only Mehmed Murad is Nakshi.

Keywords

Mehmed Murad Nakşibendî, Murad Molla, Masnavi, Commentary, Daral-Masnavi, Nakshi, Mawlawi, Hülâsatü'ş-Şürûh

* Date of Arrival: 30 January 2016 – Date of Acceptance: 08 November 2016

You can refer to this article as follows

In-text: (Özdil 2018: Page)

References: Özdil, Hatice. (2018). Mehmed Murad Nakşibendî ve Nakşî Gözüyle Yazılmış Tek, Tam Mesnevî Şerhi. *bilig, Türk Dünyası Sosyal Bilimler Dergisi* Sayı 85: 129-145.

This study was carried out on May 22-24, 2013 at Van Yüzüncü Yıl University. It is the extended version of the presentation at the International Mesnevi Symposium II. It was produced from a doctoral dissertation titled "Commentaries of Mehmed Murad Naqshbandi in the context of Terminology of Sufi Literature".

** Asst. Prof., Bitlis Eren University, Faculty of Science and Letters, Department of Turkish Language and Literature, Bitlis/Turkey.

hozdil@beu.edu.tr

Мехмед Мурад Накшибенд и единственный и полный комментарий Маснави, написанный с позиции последователя накшбанди*

Хатидже Оздиль**

Абстракт

Мехмед Мурад Накшибенд, один из суфиев 19 века, является самым сильным Маснавиханом (чтецом маснави) Стамбулского времени. Мехмед Мурад - личность, которая в свое время способствовала сближению между Накшбандийа и Мевлеви. Благодаря поддержке Султана Абдульмеджида он открыл в Стамбуле Даруль-Маснави (дом для чтения поэмы «Маснави» Джалаладдина Руми), в котором многие знаменитые чтецы «Маснави» получили диплом Маснавихана. Одновременно он являлся шейхом текке Мурад Молла, и главным хранителем библиотеки Мурад Молла. В дополнение к преподаванию он оставил множество собственных сочинений, среди них и его главное сочинение – комментарий к «Маснави» под названием «Хюласатуль-Шурух». В турецкой литературе существует всего семь комментариев, созданных к полному собранию «Маснави». Из них только Мехмед Мурад является последователем Накшбанди. Объемный труд Мехмеда Мурада состоит из шести томов, 1420-ти листов и занимает особое место как комментарий к «Маснави», сделанный с точки зрения суфия Накшбандийа. Можно уловить элементы сравнения между мевлеви и накшбандийа, которое делает Мехмед Мурад Накшибенд в своем комментарии. В частности, в нём присутствует критика и интерпретации мевлевийского ритуала «сема»

Ключевые слова

Мехмед Мурад Накшибенди, Мурад Молла, «Маснави», комментарии, Даруль-Маснави, Накшбандийа, Мевлеви, Хюласатуль-Шурух.

* Поступила в редакцию: 30 января 2016 г. – Принято в номер: 8 ноября 2016 г.
Вы можете сослаться на данную статью следующим образом:

В тексте: (Özdil 2018: страница)

Литература: Özdil, Hatice. (2018). Mehmed Murad Nakşibendî ve Nakşî Gözüyle Yazılmış Tek, Tam Mesnevî Şerhi. *bilig, Türk Dünyası Sosyal Bilimler Dergisi* Sayı 85: 129-145. Данное исследование представляет собой переработанную версию доклада, представленного на Международном Симпозиуме Месневи, который состоялся 22-24 мая 2013 года в Университете Юзюнджу Йыл в Ване (Турция). Использован материал докторской диссертации «Комментарии Мехмеда Мурада Накшбанди в контексте терминологии суфийской литературы».

** д-р, преп., Университет Битлис Эрен, Факультет естественных наук и литературы, кафедра турецкого языка и литературы, Битлис / Турция
hozdil@beu.edu.tr

